

2020 / Vol:6, Issue:32 / pp.1675-1681

REVIEW ARTICLE

Arrival Date : 30.09.2020

Published Date : 19.11.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.415>

Reference : Duydu, M. & Boydaş, O. (2020). "Performans Sanatı İçinde Sanatsal İfade Aracı Olarak "Mekan"", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(32):1675-1681.

PERFORMANS SANATI İÇİNDE SANATSAL İFADE ARACI OLARAK "MEKAN"¹

As An Artistic Expression Tool In Performance Art "place"

Arş.Gör. Merve DUYDU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Heykel Bölümü, Sivas/Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6821-752X>

Dr. Öğretim Üyesi Okan BOYDAŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Sivas/Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3267-1058>

ÖZET

Modern sanatla birlikte sanatçıların kalıcı eser üretme çabasından sıyrılarak yeni arayışlara yöneldikleri söylenebilir. Fütürizm, Dadaizm, sürrealizm gibi akımlarla etkileşim içinde olan performans sanatı ile sanatçılar izleyiciye doğrudan ulaşarak galeri, eleştirmen küratör gibi araçları ortadan kaldırmış ve sanat nesnesinden bağımsızlaşan bir sanat alanı yaratmışlardır. 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan sanat yaklaşımları, biçimciliğe tepki olarak kalmayıp kendinden önceki kabullenmeleri de sorgulayarak sanata dair alternatif teknikler ve malzemeler sunmuşlardır. Böylece sanatçının ve izleyicinin rolü yeniden biçimlendirilmiştir. İçinde (Happening, Fluxus, Beden sanatı) gibi yeni sanat oluşumlarını barındıran Performans sanatı aracılığıyla sanatçının bedeni, seyircisi, zaman ve mekân kavramı toplumsal konular kapsamında daha önce hiç olmadığı bir biçimde sorgulanma imkânı bulmuştur. Sanatçıyı belli kalıp ve mekânlarla sınırlamayan performans sanatı izleyiciyi ve alternatif mekânları sanata dâhil etmesiyle sınırları yok eden düşünsel anlatılar ortaya koymaktadır. Performans sanatlarıyla mekân kavramı dekor olmaktan öteye geçerek sanatsal bir ifade aracına dönüşmüştür. Birçok sanatçı tarafından etkileyici örnekleri verilen Performans sanatı, günümüz sanat dünyasında da ilgiyle takip edilen ve kabul gören sanat türüdür. Bu sanat türünü bütün yönleriyle, farklı performans eğilimleri ve gruplarıyla incelemek tek bir makalede mümkün olamayacağı için, bu çalışmada, performans sanatının etkileyici örnekleri üzerinden sanatsal ifade aracı olarak "mekân" kavramı ve önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Performans sanatı, Mekân, Happening.

ABSTRACT

With modern art, the artists have deviated from the effort to produce a permanent work and turned to new searches. With the art of performance, which interacts with futurism, Dadaism, surrealism, artists have reached the viewer directly and have removed the artists such as gallery, critic, curator and created an art field that is independent of the object of art. The artistic approaches that emerged after the 1960s presented alternative techniques and materials about artistry, not only as a reaction to formalism, but also by questioning previous assumptions. Thus the role of the artist and the spectator has been reformatted. Through the art of performance, which includes new art formations such as (Happening, Fluxus, Body art), the artist has been able to question the body, audience, time and space concept in a way that has never before existed in the context of social issues. It is a performance artistic viewer that does not limit the artist to certain patterns and spaces, and reveals intellectual narratives that destroy boundaries by not including art in alternative spaces. With performance arts, the concept of space has evolved into an artistic expression vehicle. Performance art, given by many artists with impressive examples, is a type of art that is followed and accepted with interest in today's art world. This study will focus on the notion of "space" as a means of artistic expression through impressive examples of performance art in this work, since it will not be possible to examine it in all its aspects with different performance tendencies and groups.

Key words: Performance art, Place, Happening.

¹ Bu makale I. Uluslararası Varna Sanat ve Tasarım Sempozyumu'nda(2017) "made by artist III" poster bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Tarihsel dönem içinde sosyo/kültürel değişimlerden etkilenen sanat olgusu, endüstri çağıyla beraber sürekli değişim ve gelişim gösteren bir sürece girmiştir. Bu süreç içinde geleneksel sanat anlayışının katı kural ve tekniklerinden sıyrılmayı amaçlayan sanatçılar sanat eserinin içeriği, biçimi, sergilenmesi vb. konularda gelenekselin dışında farklı ve yeni arayışlara yönelmeye başlamışlardır.

Bu kapsamda sanatçılar, kendilerinden önceki sanata dair kabullenmeleri de sorgulamıştır. Buna bağlı olarak yeni alternatif teknikler ve malzemeler sunan sanat hareketleri, sanatın duvara asılan bir nesne ile sınırlandırılmayacağı üzerinde yeni oluşumlara olanak sağlamıştır. Sanat eserinin ilettiği mesaj, eserin nesneliliği ve özneliliği gibi konular alternatif malzeme ve mekânlar aracılığıyla yeniden sorgulanma imkânı bulmuştur. Bu bağlamda, 1960-1970’li yıllardan itibaren performans sanatı, kavramsal sanat, yoksul sanat gibi sanatta biçimciliğe karşı çıkan ve sanatçıya disiplinler arası yaklaşımın kapılarını açan yeni sanat hareketleri ortaya çıkmıştır.

Tarihsel kökenleri Rönesans dönemindeki gösterilere dayandırılan ve sanatçıyı belli kalıp ve mekânla sınırlamayan Performans sanatları başta Fütürizm ve Dadaizm olmak üzere pek çok akımdan etkilenmiştir. “Performans sözcüğü Latince; ‘perfunger’, İngilizce ve Fransızca ’da; ‘performance’, Almanca ’da ise; ‘leistung’ sözcüklerine karşılık gelip, ‘yapmak, bitirmek, başarmak, icra etmek’ anlamına gelmekle birlikte, Türkçe de ‘herhangi bir başarı, yerine getirme, işleme, yapıt, oyun, numara’ anlamlarında da kullanılmaktadır”(Aydoğan,2008:4).

2. YÖNTEM

Nitel özellikte içerik analizini içeren çalışmada, literatür taraması metoduyla 20 yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Performans sanatı ve bu sanat içerisinde önemli yere sahip olan “mekan” kavramı irdelenmiştir. Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın temel konusuna katkı sağlayacak olan Joseph Beuys, Marina Abramovic, Dennis Oppenheim, Bruce Nauman’ın çalışmaları da hazırlanan makaleye dâhil edilmiştir. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

3. BULGULAR VE YORUM

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan Performans sanatı, başka bir deyişle “gösteri sanatı”, “her şeyden önce bir gösteri ya da olay düzenlemenin yanında, başarıyla sonuçlandırılmış bir işin gerçekleştirilmesi, sahne olsun ya da olmasın herhangi bir şeyin sahnelenmesidir”(Özayten,1997:700). Performans sanatlarında seyirci katılımı spontane ya da organize edilmiş olabileceği gibi ortaya konulan performans da canlı olarak veya medya yoluyla gerçekleştirilebilir. Performans sanatları içinde gerçekleştiren sanat faaliyetleri her türlü mekân da ve istenilen süre uzunluğunda yapılmaktadır. Sanatçıya özgür bir ifade ortamı sunan ve tiyatro şiir, dans vb. sanat disiplinlerin öğelerinden de faydalanan performans sanatlarında gösteriler bazen doğaçlama yöntemiyle bazen de uzun prova süreçlerinin sonunda ortaya çıkmaktadır. Performans sanatı içinde kendine yer edinen (Happening, Fluxus, Beden Sanatı) gibi gösteri temelli yeni sanat hareketleri yapısı gereği farklı sanat disiplinlerini bir araya getirebilen, kuralcı bir tanımlaması olmayan sanat biçimleridir. Bu açıdan bakıldığında performans sanatlarının deneysel olduğu söylenebilir. Germaner’ e göre “Performans yalnızca bir an için var olur. Yaşamın en yüksek derecesini ifade ederken ölüme çok yakındır. Unutma belleğin bir parçasıdır, performans sanatı yalnızca seyircinin belleğinde varlığını sürdürür” (Germaner, 1997:60).

Performans sanatları, genellikle kilise ve saray duvarlarını süsleyen sanat eserlerini klasik ve durağan sergilenme alanlarından kurtularak, aracısız bir şekilde izleyiciye ulaştırmaya başlamıştır. Bununla birlikte günlük hayata dair nesnelere Joseph Beuys’un “süpürülüp toplanan çöpleri” çalışmasında olduğu gibi sergileme mekânlarının içinde yerini almıştır (Resim-1).

Resim 1: Joseph Beuys'un süpürülüp toplanan çöpleri.

(Kaynak: <http://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/joseph-beuys-actions-vitrinesenvironments/joseph-beuys-actions-9>)

Joseph Beuys, bu çalışmasında 1 Mayıs'taki gösterinin ardından iki öğrencisiyle birlikte kırmızı renkli bir süpürge ile meydanı temizlemiştir ve öğrencileri ile topladığı çöpleri vitrin camı içerisinde süpürge ile beraber sergilemiştir. “Performans ve heykel sanatının sınırları arasında gezinen bu çalışmada, vitrin camına yerleştirilen çöpler, iki üretim biçimi arasında kaynaşma sağlamaktadır. Tüketimin sonunda arda kalan çöp, onu toplamaya yardımcı olan nesne süpürge camekân içinde müzede yerini almıştır”(Girgin, 2012:219). Beuys' un bu çalışmasında dış mekânın nesnelere iç mekândadır ve içeride olduğu için dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında, performans sanatları aracılığıyla “mekân” kavramı dekor olmaktan öteye geçerek sanatsal bir ifade aracına dönüşmüştür.

“Performans sanatın da mekân, daha çok Eski Yunan döneminde kullanılan hareketli sahnelere benzer biçimde, sadece eylemi içinde barındıran bir araçtır. Performansın odak noktasını sanatçı ve sanatçının eylemleri oluşturur. Böylece sanatçı sanat nesnesi yaratma zorunluluğundan kurtulmuştur. Diğer tüm sanatsal ifade biçimlerinde mekânla kurulan mekanik ilişki yerini sanat nesnesi olarak kullanılan sanatçının bedeniyle çok farklı bir ilişki türüne bırakmaktadır. Bu ilişki çok dinamik, çok organik ve bir o kadar da geçici bir doğaya sahiptir”(Güler,2014:44).

Zaman zaman bireyi ve onun yaratıcılığını sınırlayan, aşılması gereken bir engel olarak görülen mekân olgusu, kimi zamanda varlığı kabul edilmiş ve sınırlarına uyularak sanata dâhil edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bu süreçte mekân, sanat nesnesinin hem kendisi, hem de sergileme alanı olmuştur. Bazı durumlarda ise sanat nesnesinin bir parçası olarak mekân içinde mekânlar oluşturulmuştur. Bu yeni ifade biçimi sanat-mekân ilişkisini irdelerken bu ilişkiyi kurgulayacak malzemenin ve yapının eldeki olanaklarla çok sıkı bir bağ ortaya koymasına da neden olmuş; konum, mekân ve ifadenin bağlamı sanat nesnesinin görsel niteliğinin önüne geçmiştir” (Costello ve Vickery 2007). Bununla birlikte, mekân kavramı yeni deneyimlere açık olan Joseph Beuys, Marina Abramovic, Dennis Oppenheim, Bruce Nauman gibi sanatçılar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır.

Performans sanatının önemi temsilcilerinden olan Marina Abramovic beden ve zihin kavramının sınırlarını zorlayan, bir bakıma hayati tehlikelerde içeren çeşitli performanslar gerçekleştirmiştir.

2002 yılında New York 'ta gerçekleştirdiği “House With The Ocean View” isimli performansında bir galeri mekânı içine kurulan özel bir evde 12 gün boyunca yemeden, konuşmadan mahremiyetini herkesin gözleri önüne sererek yaşamıştır. Sanatçı için özel kurulan bu mekân, ” performansı izleyicilerin görebilmesi için tek duvarı olmayan, üç adet yan yana ve aralarında yaklaşık 70 cm uzaklık bulunan odadan oluşmaktadır. Odalar, galerinin bir duvarında asılı duracak şekilde iki metre yukarıdadır ve çıkılabilmesi için merdiven dayalıdır. Bu üç odada Abramovic uyuma, yıkanma, oturma eylemlerini gerçekleştirir”² (Resim-2).

Resim 2: House with the Ocean View

(Kaynak : <https://gaiadergi.com/marina-abramovic/>)

Abramovic'in performansını sergilediği bir sahne gibi dekore edilen bu mekân da mahrem diyebileceğimiz durumlar izleyicinin gözü önüne serildiği için hem hapsedici bir yer hem de özel/kamusal mekân arasındaki sınırları yıkan dinamik bir mekân algısı karşımıza çıkmaktadır.” Beden, mekânın içinde edilgendir ve mekânı dönüştürmeye çaba sarf etmez. Sanatçı, mekânın onu yönlendirdiği şekilde yatma bölümünde yatar, yıkanma bölümünde yıkanır, oturma bölümünde oturur. Sanatçı hiç yemek yemediği için dışkılamaz, haliyle mekân da onunla beraber dışkılamaz. Bu bağlamda beden ve mekân tam anlamıyla özdeşleşip, mekân bedenin kendisi olarak temsilmiştir”³.

Performans sanatı ve mekân arasındaki ilişkiye bakıldığında, sanatçının mekânın kendisini ve mekânın öğelerini de performansın bir parçası haline getirdiği örnekler bulunabilir. Örneğin 1970 de gerçekleştirilen Dennis Oppenheim'in “Parallel Stress/Paralel Gerginlik” isimli performansında sanatçı Brooklyn ve Manhattan köprüsü yakınında iki ayrı yarım örülmüş beton duvarın arasında vücudunu 10 dakika boyunca dengede tutmaya çalışmıştır. Sanatçı daha sonra bu performansını terkedilmiş bir hendekte de denemiştir. Sanatçının bu performanstaki amacının bedeni çevreleyen mekân ve endüstriyel malzemenin ilişkisine dikkat çekmek olduğu söylenebilir (Resim-3).

² <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/performanssanatinda-beden-mekan-iliskisi-i-1133> erişim tarihi: 08.05.2017

³ <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/performanssanatinda-beden-mekan-iliskisi-i-1133> erişim tarihi: 08.05.2017

Resim 3: Dennis Oppenheim'in Parallel Stress/Paralel Gerginlik
(Kaynak: <http://incolors.club/collectiondwn-dennis-oppenheim-parallel-stress.htm>)

Mekân olgusunun performansı içinde barındırarak sanatsal sürece destekte bulunduğu performanslara bir örnek verilecek olursa, Joseph Beuys'un 1974 te gerçekleştirdiği performansı Coyote /Çakal Amerikan Kızılderilileri'nin soykırım tarihi ve Amerika-Avrupa arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır(Resim-4).

Resim 4: Joseph Beuys'un 1974 te gerçekleştirdiği performansı Coyote /Çakal
(Kaynak: <http://thepixs.net/joseph+beuys+art>)

“Sanatçının çakalla aynı mekânda kapalı kalması, mekânın sınırlarının dışına çıkamayacak olması ve bu mekân içinde geçirdiği süre boyunca çakalı uysallaştırması sanatsal süreci oluşturmaktadır.

Mekânın sınırlılığı bu çalışmanın anlamını desteklemektedir. Aynı performans açık havada ya da bir tiyatro sahnesinde gerçekleştirildiğinde aynı etki elde edilemeyecektir”(Güler,2014:49).

Performans sanatı kapsamında beden ve mekân ilişkisi üzerinde duran sanatçılardan biri olan Bruce Nauman, 1968 yılında gerçekleştirdiği “Wall-Floor Positions” adlı performansta (Resim-5) zemin ve duvarın birleştiği noktaya yerleşir ve her ikisine de temas edebileceği pozisyonları dener. Zemin ile duvarın kesiştiği noktada oturmak, uzanmak gibi esnek hareketlerle mekân olgusu içinde hareketin olanaklarını deneyimlemeye çalışır. Sanatçının çözümlemeye çalıştığı kavram durağan ve esnek olmayan mekân ile esnek beden arasındaki ilişkidir. Burada Nauman’ın asıl ilgisini çeken şey, “kişiyi öznenen nesneye çeviren, çevresini saran mekânların mantığını bir beden olarak anlamaya çalışmaktır. Var olan her şeyin belli bir yerde olduğu felsefi yaklaşımıyla, sürekli içinde olunan ancak çoğunlukla temas kurulamayan yapılarla bütünleşme çabası *var oluşu* anlamının bir yolu olarak görülebilir. Nauman’a göre bunu yapacak olan ise bedenin bilinci ve farkındalığıdır⁴”.

Resim 5: Bruce Nauman 1968 yılında gerçekleştirdiği Wall-Floor Positions
(Kaynak: <https://www.mumok.at/en/node/22715>)

4. SONUÇ

Sanat kavramı içindeki gelişmelere paralel bir şekilde, sanat nesnesi ve mekân arasındaki ilişki de zaman içinde gelişip, değişmiştir. Değişen bu anlayış yeni sanat hareketleriyle birlikte pek çok sanatçı tarafından irdelenmiştir. Sanatçıya ve izleyiciye alternatif mekânlar ve malzemeler sunan performans sanatları aracılığıyla mekân kavramı, dekor olmaktan öteye geçerek sanatsal sürecin bir parçası haline gelmiştir. Mekân kavramı performans sanatları içinde birçok şekilde değerlendirilmiş ve bir bakıma sanatsal ifade aracına dönüşmüştür. Sanatçının özgürlüğünü fazlasıyla hissettiren ve izleyiciyi de sanatsal sürece dâhil eden bu sanat anlayışı, mekân kavramını da içine alarak, sınırları yok eden düşünsel bir anlam ortaya koymaktadır. Günümüzde de birçok sanatçı tarafından önemli

⁴ <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/performanssanatinda-beden-mekan-iliskisi-i-1133> erişim tarihi: 08.05.2017

örnekleri verilen Performans sanatı, ilgiyle takip edilmekte ve duyuları alternatif malzeme ve mekân arayışlarıyla harekete geçirmektedir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, B. (2008). “Sanatta Disiplinler arası Bir Yaklaşım: Performans Sanatı” Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E 2008-01.

Costello, D. ve Vickery, J. (2007). Art: Key contemporary thinkers. Oxford: Berg Publishers

Germaner S., (1997). “1960 Sonrası Sanat: Akımlar, Eğilimler, Gruplar, Sanatçılar”, İstanbul, Kabala Yayınevi.

Girgin, F. (2014). “Çağdaş Sanatta, Sanatın Malzemesi Olarak Mekân” Akdeniz Sanat Dergisi, 2014, Cilt 7, Sayı 13, Sayfa 214.

Güler, Ö. (2014). Çağdaş Sanata Mekân Bağlamında Bir Bakış. Tasarım + Kuram, 10 (17), 39-53. DOI: 10.23835/tasarimkuram.239606.

Özayten, N. (1997). “Gösteri Sanatı”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt, İstanbul, Yem Yayın.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

<http://www.artfulliving.com.tr/sanat/performanssanatinda-beden-mekan-iliskisi-i-1133> erişim tarihi: 08.05.2017

Görsel Kaynakça

Resim 1. <http://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/joseph-beuys-actions-vitrines-environments/joseph-beuys-actions-9> erişim tarihi: 19.05.2017

Resim 2. <https://gaiadergi.com/marina-abramovic/> erişim tarihi: 19.05.2017

Resim 3. <http://incolors.club/collectiondwn-dennis-oppenheim-parallel-stress.htm> erişim tarihi: 17.05.2017

Resim 4. <http://thepixs.net/joseph+beuys+art> erişim tarihi: 17.05.2017

Resim 5. <https://www.mumok.at/en/node/22715> erişim tarihi: 19.05.2017